https://doi.org/10.59295/stctce2025.II.15 CZU: 342.4:342.22:342.565.2

INTERPRETAREA CONSTITUȚIEI RM. VALORIFICAREA RECOMANDĂRILOR COMISIEI EUROPENE PENTRU DEMOCRAȚIE PRIN DREPTDE CĂTRE CURTEA CONSTITUȚIONAL

INTERPRETATION OF THE CONSTITUTION OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA: IMPLEMENTATION OF THE RECOMMENDATIONS OF THE EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW BY THE CONSTITUTIONAL COURT

Cristina POPOVICI,
Universitatea de Stat din Moldova,
ORCID ID: 0009-0007-1795-1258,
e-mail: cristina.popovici@usm.md

Abstract. *In a legal system, constitutional stability is essential for maintaining order and ensuring the existence of a constitutional mechanism that responds to the current needs of society. An essential role in establishing and maintaining the constitutional order is played by Constitutional Courts, whose primary purpose is to interpret the constitution in a dynamic manner, but within a framework that respects the fundamental principles of the constitutional order, avoiding amendments or interpretations that would undermine fundamental rights and democracy.*

In this respect, we note that the Venice Commission emphasizes that any interpretation of the constitution must be in line with international standards and must ensure a legal framework taht protects democracy, human rights, and the rule of law in the face of political and social challenges.

Keywords: *constitution, constitutionalism, rule of law, supremacy of the constitution, Constitutional Court.*

Constituția fiind legea fundamentală protejează principiile esențiale ale statului de drept, democrației și nu în ultimul rând asigura plenitudinea de drepturi și libertăți ale omului, asigurând o bază juridică constantă și predictibilă pentru cetățeni și autoritățile statului. Fără stabilitate, încrederea în sistemul judecătoresc și în instituțiile politice poate fi afectat, iar modificările sau interpretările constituționale frecvente pot duce la incertitudine.

Fiind o expresie și o valoare fundamentală statul de drept pentru a fi expresia unei realități, este necesară crearea și punerea în funcțiune a unor mecanisme care să asigure supremația constituției, legitimității controlului, întemeiată pe ideea de interpretare. Legitimitatea controlului constituționalității legilor se sprijină în doctrină, fie pe ideea că democrația reprezentativă implică protecția minorității față de majoritatea prin controlul constituționalității legilor, fie pe ideea ,,interpretării realiste" a legii fundamentale.

Textele Constituției conțin uneori termeni ambigue și generali, astfel de prevederi constituționale dau adesea naștere la interpretări variate și, prin urmare, nu asigură aplicarea lor practică uniform, ceea ce face necesaară o metodă de interpretare juridică în care textul supus interpretării să fie compatibil cu realitatea juridică și democratică a statului.

În mod obișnuit, prin interptretare se înțelege analizarea și explicarea unui text obscur, a unui text care ,,lasă loc de interpretare". Pe lângă clarificarea textului constituțional obscur și circumstanțierea unui text general, se urmărește și rectificarea imperfițiunilor textului normei juridice, soluționarea contradicțiilor din acest text, înlăturarea ambiguităților acestuia, remedierea insuficienței lui și, prin urmare, precizarea sensului exact al normei de drept. [1, p.161]

Prin interpretarea se stabilește și se determină principiul aplicabil unei situații date prin adaptarea textului supus interpretării cerințelor, exigențelor actuale, a acoperi lacunele reglementării. În procesul de interpretare a normelor juridice se stabilește sensul exact a normelor, în vederea aplicării acestora și a soluționării unor cauze existente în sistemul constituțional.

În sens larg interpretarea normelor constituționale implică analiza detaliată și comentarea normelor pentru a înțelege snsul, scopul și aplicabilitatea fiind ghidată de principiile fundamentale ale statului de drept, democratic, echitatea și respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Interpretarea constituției depinde în mare parte de condițiile concrete în care se aplică aceasta, deoarece oricât de democratice ar fi dispozițiile unei legi fundamentale, acestea nu vor avea finalitate dacă condițiile în care urmează să fie aplicate principiile constitutționale vor fi incompatibile cu caracterul democratic al acesteia. [2, p. 293]

Rezultatul interpretării oficiale a Constituţiei se integrează organic în conţinutul Constituţiei şi chiar o completează, deoarece interpretarea în cazul dat nu se reduce doar la explicarea dispoziţiilor constituţionale, dar include şi interpretarea lor, imposibilă fără apariţia noilor dispoziţii, care decurg nemijlocit din textul constituţiei (de aici şi deosebirea dintre textul – litera şi conţinutul – spiritul constituţiei). Interpretarea normelor constituţionale înseamnă, de fapt, concretizarea lor, normele fiind analizate şi detaliate în aşa fel încît să se evite o contradicţie între ele. [3, p.12]

Unii cercetători menționează că interpretarea că interpretarea ca procedeu juridic necesită o atenție distinctă nu doar din partea practicienilor, doctrinarilor, dar și a legiuitorului.

În opinia autoarei I. Iacob pentru o aplicare corectă a normei de drept este necesară o interpretare adecvată/ corectă, fapt ce nu poate fi lăsat doar la latitudinea celui care interpretează și aplică norma. De asemenea legiuitorul însăși trebuie să stabilească anumite limite referitor la interpretarea normelor pe care le instituie, fapt prin care ar reuși să evite interpretările arbitrare, care de cele mai multe ori generează cel puțin aplicarea eronată și ineficientă a legii. [4, p.53]

Interpretarea Constituției , în ansamblu său, nu constituie numai o garanție juridică fundamentală, dar și posibilitatea de stabilire a sensului autentic și deplin al normelor constituționale, fiind prerogativa exclusivă a Curții Constituționale cu care a fost învestită prin Constituția Republicii Moldova (art. 135 alin.1 lit. b) [5]. Acesată funcție presupune stabilirea sensului autentic și deplin al normelor constituționale, în măsură în care poate fi dedusă din textul Constituției, ținând cont de caracterul generic al normei, situația concrete pe care legiuitorul nu avea cum să le prevadă la momentul elaborării normei, reglementării ulterioare, situații complexe în care norma constituțională trebuie sa fie aplicată.

Potrivit academicianului Ion Guceac stabilirea sensului autentic și deplin al normelor constituționale, poate fi dedusă din textul Constituției, ținând cont de caracterul generic al normei. [6, p.544]

În opinia dl. profesorului Alexandru Arseni în procesul de interpretare a textelor normelor juridice se aplică cele mai diverse metode. Prin metode de interpretare acesta înțelege totalitatea procedeelor folosite pentru clarificarea conținutului prevederilor normelor juridice, clarificare care se realizează în scopul aplicării lot în cazuri concrete. [7, p. 267]

Problematica interpretării Constituției este dezbătută cu multă atenție și exigență. Una din ideile fundamentale exprimate în această lucrare relevă faptul că interpretarea ”intervine cu precădere în situația în care sensul presupus este contestat și necesită o altă interpretare”. [8, p.5]

Procesul de integrare europeană pune sub semnul întrebării implicit, dar necesar reprezentarea clasică a ordinii juridice. Indiferent că este de natură monistă sau dualistă, reprezentarea dominantă a ordinii juridice este cea de piramidă.

Aderarea la UE reprezintă un proces îndelungat şi complicat de ajustare a tuturor domeniilor interne ale statelor candidate la principiile, valorile şi standardele UE. Doar în acest caz integrarea ulterioară a noilor ţări membre nu va avea pentru ele consecinte dureroase si nu va afecta integritatea sistemului european. [9, p.134]

În opinia academicianului Ion Guceac „influenţa Uniunii Europene asupra suveranităţii Republicii Moldova, în procesul de aderare şi integrare în Uniune, va depăşi cu mult posibilităţile ei de a-şi impune punctul de vedere. Şi totuşi, Republica Moldova va trebui să-şi proiecteze o identitate proprie în Uniunea Europeană. În primul rând, Republica Moldova va trebui să adopte o abordare modernă a suveranităţii şi să realizeze că partajarea atributelor suveranităţii cu UE este un avantaj. Privitor la transformările ce urmează să aibă loc în domeniul suveranităţii juridice, este de reţinut că acestea trebuie să plece de la înţelegerea de către juriști şi politicieni a faptului că natura suveranităţii juridice a suferit unele schimbări şi că noţiunea de suveranitate fundamentată în sec. al XIX-lea este demult depăşită.” [10, p.70]

Principiul priorităţii dreptului Uniunii Europene trebuie să fie înţeles şi aplicat în limitele respectării principiului supremaţiei Constituţiei şi nu supraordonat acestuia. [11, p.39]

După cum se menționează în literatura de specialitate, pentru jurisdicțiile constituționale de sorginte europeană este caracteristic extinderea domeniilor comune de interes, mai ales prin ”procesul de constituționalizare” a unor domenii juridice, precum și prin folosirea ”de metodologii adecvate la soluționarea problemelor constituționale”. [12, p.28]

În procesul alinierii legislației naționale la standardele europene Curtea Constituțională a Republicii Moldova valorifică recomandările Comisiei de la Veneția fiind oglindite ulterior în procesul legislative național, asigurând, astfel coerența cu principiile democratice și statul de drept. Fiind creată printr-un acord parțial între anumite state membre ale Consiliului Europei la data de 10 mai 1990. [13] Comisia este alcătuită din experți, numiți de statele membre și care își desfășoară activitatea în cadrul Comisiei în regim individual. Aceasta deține un mandat larg, prevăzut în articolul 1 din Statutul său (art. 3 alin. 1 din Rezoluție).

Comisia europeană pentru democratie prin drept este un „organ consultativ” care cooperează cu statele membre ale Consiliului Europei, precum şi cu statele nemembre (în special cu cele din Europa Centrala şi de Est). Comisia urmăreşte obiective importante, cum ar fi: cunoaşterea sistemelor juridice ale statelor menționate supra, mai ales din perspectiva apropierii acestor sisteme; înţelegerea culturii lor juridice; examinarea problemelor puse de funcţionarea, întărirea şi dezvoltarea instituţiilor democratice. Din agenda prioritară a Comisiei fac parte principiile şi tehnica constituţionale, legislative şi administrative, cât şi principiul primordialitatii dreptului; drepturile şi libertăţile publice mai ales acelea care privesc participarea cetăţenilor la viaţa instituţiilor dar și contribuţia colectivităţilor locale şi regionale la dezvoltarea democraţiei.

Comisia este autorizată să prezinte concluziile sale la cererea Adunării Parlamentare a Consiliului Europei, a Secretarului General al Consiliului Europei sau a oricărui stat membru al acestei organizații internaționale. Este important să reținem că deciziile Comisiei nu sunt obligatorii din punct de vedere juridic și au caracter consultativ. Totuși, aceste concluzii ar trebui să fie luate în considerare de autoritățile publice, mai ales, în elaborarea textelor finale ale actelor de legislație constituțională.

Este cunoscut că activitatea consultativă a Comisiei de la Veneția are un caracter variat. Comisia exercită, de asemenea, un rol important în apărarea judecătorilor constituționali atunci când relațiile cu executivul și legislativul devin complicate, mai ales atunci când acestea amenință independența și imparțialitatea justiției, separarea puterilor și, nemijlocit, statul de drept.

Recomandările Comisiei de la Veneția au drept scop să ghideze autoritățile în respectarea drepturilor și libertăților omului, ajută la înțelegerea mai profundă a prevederilor constituționale și la eliminarea neclarităților. De cele mai multe ori nu se pronunță pe fond cu privire la aspectele cu care este sesizată, de cele mai multe ori, pledând pentru clarificarea unor elemente ce țin de formă, acest aspect se vede și în jurisprudența Curții Constituționale a Republicii Moldova, care invoacă adesea recomandările Comisiei de la Veneția.

Drept exemplu vom exemplifica scrisoare din 17 noiembrie 2022 prin care Curtea Constituțională a Republicii Moldova i-a solicitat Comisiei de la Veneția, o opinie amicus curiae cu referire la verificarea constituționalității unui partid politic pe baza articolului 41 alin. (4) din Constituția Republicii Moldova.

În solicitarea de emitere a opiniei amicus curiae, Curtea Constituțională a solicitat în mod expres Comisiei de la Veneția să ofere opinii cu privire la ce acțiuni ale unui partid politic ar putea, prin natura lor, afecta pluralismul politic,

principiile statului de drept, suveranitatea, independența și integritatea teritorială a statului și ar putea conduce la declararea neconstituționalității unui partid politic. Fiind invocat articolul 41 alineatul (4) din Constituția Republicii Moldova, potrivit căruia „Partidele şi alte organizaţii social-politice care, prin scopurile ori prin activitatea lor, militează împotriva pluralismului politic, a principiilor statului de drept, a suveranităţii şi independenţei, a integrităţii teritoriale a Republicii Moldova sunt neconstituţionale”. [14]

Comisia de la Veneția prin opinie amicus curiae, îi oferă Curții Constituționale solicitante standarde internaționale și europene relevante și practici comparative cu privire la problematica abordată în solicitare, astfel încât să faciliteze examinarea de către Curtea Constituțională a chestiunii (chestiunilor) în cauză. Cu toate acestea comisia menționează că ultimul cuvânt îi revine Curții Constituționale în ceea ce privește interpretarea Constituției și a compatibilității legislației naționale și/sau a deciziilor și a actelor instituțiilor statului cu aceasta. [15]

Interpretarea constituțiilor prin prisma recomandărilor Comisiei de la Veneția se bazează pe principii fundamentale precum respectarea statului de drept, protecția drepturilor fundamentale, echilibrul puterilor în stat, transparența și consultarea democratică.

Deși Republica Moldova s-a angajat față de Consiliul Europei să transmită Comisiei de la Veneția, spre aviz, orice proiect de lege referitor la independența și eficiența sistemului judiciar, în societate persistă opinii despre o anumită diminuare [16] a puterii judecătorilor constituționali și a rolului acestora pentru menținerea unui climat social conform valorilor statului de drept, acțiunile Comisiei de la Veneția fiind considerate o ingerință a unui organism străin, în suveranitatea națională.

În ce ne privește salutăm obiceiul Curții Constituționale de a face, uneori, uz de argumente juridice similar oferite de alte jurisdicții constoituționale. Astfel, are loc consolidarea unor standarede și sisteme de valori constituționale universal. Ori după cum constată autorul român Ștefan Deaconu ”tribunalele constituționale pot evita arbitrariul și pot acționa astfel încât metoda de motivare utilizată să devină predictibilă”, [17, p.28] astfel încât metoda de motivare utilizată să devină predictibilă, încât, în ultima instanță să fie încurajat sentimental de certitudine a dreptului și consolidarea conștiinței juridice specifice populalației unui veritabil stat de drept.

Un alt argument în sprijinul acestei poziții rezidă în calificarea interpretării ca fiind o activitate de domeniul ”tehnicului”, fiind subordonată activității normative și ”nu reprezintă decât un complement pragmatic al normei juridice”, un ”apedince, o continuare și o completare necesară, însă subordo-

nată activității normative, care nu are o legitimiutatea proprie alat decât cea pe care faptele i-o asigură". [18, p.3]

În opinia profesorului Manuel Guțan, un număr infim de societăți au avut "șansa de a dezvolta un real constitutionalism organic", restul fiind impuse să apeleze la, mai mult sau mai puțin, la "import constituțional". [19, p.66] Suntem solidari cu autorul menționat în ce privește faptul că acceptând "transplantul constitutional" ar trebui să dezvoltîm capacitatea culturii juridice și constituționale a poporului nostru, în special în ce privește asumarea unor noi valori pe care să le integreze în tezaurul patrimoniului cultural conservat.

Cu referire la cele menționate mai sus vom retera că Comisia de la Veneția pune un accent deosebit pe protecția drepturilor fundamentale ale individului în cadrul interpretării constituției. Constituțiile naționale trebuie să garanteze aceste drepturi în fața oricăror acțiuni ale autorităților care ar putea să le restrângă sau să le încalce. De asemenea, Comisia susține că, în fața unui conflict între drepturile și libertățile fundamentale și alte interese ale statului, trebuie găsit un echilibru corespunzător.

• Referințe bibliografice:

1. BĂDESCU M. *Teoria general a dreptului*, Ediția a VII-a, revăzută și adăugită, București, Editura Hamangiu, 2022 ISBN 978-606-27-2135-0, p. 161.
2. GUCEAC I. *Tratat elementar de drept constitutional*, Volumul I, Chișinău 2020, (ÎS FEP „Tipografia Centrală"), ISBN 978-9975-151-79-5, 342.4/.5(075), p. 293.
3. RĂILEANU P. Aportul Curții Constituționale la asigurarea constituționalității în statul de drept, revista *Legea și Viața*, 2017, CZU 342.565.2, [citat: 11.03.2025], https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/10_15_Aportul%20curtii%20constitutionale%20la%20asigurarea%20constitutionalitatii%20in%20statul%20de%20drept.pdf, p.12.
4. IACOB I. Interpretarea Constituției: între necesitate, limite și riscuri, *Revista Națională de Drept*, nr. 4-6 (234-236), 2020, CZU 342.4/.5(478) DOI 10.5281/zenodo.3991518, [citat: 05.03.2025], dispoibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/53-74.pdf, p.53.
5. Constituția Republicii Moldova din 29 iulie 1994. In: Monitorul Oficial, nr.1 din 12.08.1994, Publicat : 13-11-2024 în Monitorul Oficial Nr. 466 art. 635.
6. GUCEAC I. *Tratat elementar de drept constitutional*, Volumul II, Chișinău 2022, ÎS FEP „Tipografia Centrală", ISBN 978-9975-151-78-8, p. 544.
7. ARSENI A. *Drept Constituțional și Instituții politice*, Tratat, Chișinău CEP USM, 2019, ISBN 978-9975-149-39-6, p. 267.
8. MURARU I., CONSTANTINESCU M., TĂNĂSESCU E.S., ENACHE M., IANCU Gh. *Interpretarea Constituției, doctrină și practică.* București, Editura Lumina Lex, 2002, p. 5.

9. GAVRILUŢA L. Armonizarea legislației naționale cu ACQUIS-UL comunitar, International Conference of Young Researchers, VIII edition, Chisinau, Moldova, November 11-12, 2010, [citat: 21.05.2025], disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/p-134.pdf , p.134.
10. GUCEAC I., Rădăcinile istotice ale constituției , revista *Akademos* nr. 2 (29), iunie 2013,[citat: 14.03.2025], https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Radacinile%20istorice%20ale%20constitutiei.pdf , p.70.
11. ANDREESCU M. De la conflictele juridice de natură constituțională la comportamentul constituțional loial al autorităților statului, *Revista Universul juridic* nr.6, iunie 2023, [citat: 14.03.2025] Disponibil: https://revista.universuljuridic.ro/wp-content/uploads/2023/08/04_Revista_Universul_Juridic_nr_6-2023_PAGINAT_BT_M_Andreescu.pdf , p.39.
12. DEACONU Șt. Utilizarea jurisprudenței constituționale a altor state de către judecătorul constituțional român. În: Perspectivele constituționalismului în România. București, Monitorul Oficial R.A., 2010, p. 28.
13. Rezoluția Nr. (90)6 referitoare la un acord parţial privind crearea Comisiei europene pentru democratie prin drept. [citat: 18.03.2025] Disponibil: https://legislatie.just.ro/public/DetaliiDocument/6015.
14. OPINIA AMICUS CURIAE REFERITOARE LA DECLARAREA NECONSTITUȚIONALITĂȚII UNUI PARTID POLITIC aprobată de Consiliul pentru Alegeri Democratice la cea de-a 75-a reuniune (15 decembrie 2022) și adoptată de Comisia de la Veneția la cea de-a 133-a sesiune plenară (Veneția, 16-17 decembrie 2022), [citat: 19.03.2025], disponibil: https://www.constcourt.md/public/files/file/comisia_venetia/2022/CDL-AD2022051.pdf.
15. OPINIA AMICUS CURIAE REFERITOARE LA DECLARAREA NECONSTITUȚIONALITĂȚII UNUI PARTID POLITIC aprobată de Consiliul pentru Alegeri Democratice la cea de-a 75-a reuniune (15 decembrie 2022) și adoptată de Comisia de la Veneția la cea de-a 133-a sesiune plenară (Veneția, 16-17 decembrie 2022), [citat: 14.03.2025], disponibil: https://www.constcourt.md/public/files/file/comisia_venetia/2022/CDL-AD2022051.pdf.
16. [citat: 14.03.2025], disponibil: https://www.constcourt.md/lib.php?l=ro&idc=199&t=/Media/Opiniile-Comisiei-de-la-Venetia/
17. DEACONU Șt. Utilizarea jurisprudenței constituționale a altor state de către judecătorul constituțional român. În: *Perspectivele constituționalismului în România.* București, Monitorul Oficial R.A., 2010, p. 28.
18. MURARU I. CONSTANTINESCU M., TĂNĂSESCU E.S., ENACHE M., IANCU Gh. *Interpretarea Constituției, doctrină și practică.* București, Editura Lumina Lex, 2002, p. 3.
19. GUȚAN M. Constituționalism și cultură constituțională în România contemporană. În: *Perspectivele constituționalismului în România.* București, Monitorul Oficial R.A., 2010, p. 66.